

تحلیل گرایش‌های موضوعی و روشی پایان‌نامه‌های مقطع کارشناسی ارشد پژوهش

نمر (از سال ۱۳۷۲ تا ۱۳۹۹)

محمد امین محمدی*^۱، مجید رضا مفتی پور^۲

اطلاعات مقاله	چکیده
تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۰۲	پایان‌نامه‌ها به‌عنوان گونه‌ای رسمی از مدارک علمی و پژوهشی، بررسی و تحلیل شده‌اند. شیوه‌های استنادی و کتاب‌شناختی آنها، تحلیل موضوعی، روش‌شناسی از نمونه این تحلیل‌ها می‌باشد. در حوزه پژوهش‌های هنری، برنامه‌دستی پژوهش هنر به دلیل ماهیت یکی از بسترهایی است که به‌نوعی نبض پژوهش دانشگاهی حوزه هنر کشور را در اختیار گرفته و از این منظر می‌تواند جهت‌دهنده دیگر شاخه‌های این حوزه باشد؛ لذا با توجه به اینکه در حال حاضر بیش از دو دهه از آغاز به‌کار این رشته در مقطع تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور گذشته است، بررسی پایان‌نامه‌های پژوهش هنر تولیدشده در این سال‌ها می‌تواند چشم‌اندازی از رسمی‌ترین شکل پژوهش‌های حوزه هنر را پیش روی ما بگذارد. هدف اصلی این پژوهش، معرفی و تحلیل موضوع و روش‌شناسی پایان‌نامه‌های رشته پژوهش هنر در یک دوره زمانی مشخص است. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی بوده و گردآوری اطلاعات به‌صورت کتابخانه‌ای و تجزیه و تحلیل آنها به‌صورت کمی انجام گرفته است. نمونه‌های مورد مطالعه در این پژوهش، ۱۷۳۲ پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد رشته پژوهش هنر از سال ۱۳۷۲ تا سال ۱۳۹۹ را شامل می‌شود. نتایج نشان داد که بیشتر پایان‌نامه‌های این رشته، روشی توصیفی را پیش گرفته‌اند و به لحاظ موضوعی مباحثی مانند نگارگری ایرانی و نقش‌مایه‌ها در صدر موضوعات انتخابی بودند. عواملی مانند گرایش‌های گروه آموزشی و استادان راهنما، دسترسی به منابع، جنسیت دانشجو و رشته تحصیلی دوره کارشناسی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر انتخاب موضوع پایان‌نامه در این رشته می‌باشد. بر اساس نتایج این مطالعه می‌توان پژوهشگران را به سمت موضوع‌های کاربردی و با اولویت پژوهشی کشور سوق داد.
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۱۲	
نوع مقاله: پژوهشی	
واژگان کلیدی	
برنامه‌دستی، پایان‌نامه، پژوهش هنر، تحصیلات تکمیلی، روش-شناسی	

۱. نویسنده مسئول: کارشناسی ارشد رشته پژوهش هنر، دانشگاه علم و هنر یزد، یزد، ایران ✉

۲. استادیار بخش هنر، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

مقدمه

پژوهش علمی، فرایند جست‌وجویی منظم است که پژوهشگر برای پی‌بردن به حقیقت پدیده‌ها یا موقعیت‌های نامعین، آن را به کار می‌گیرد؛ وی بر اساس داده‌های به‌دست آمده، راه‌حل‌هایی برای مسئله ارائه کرده و سپس آنها را به محک آزمایش می‌گذارد تا بر اساس استنتاج و یافته‌های خود به حقیقت آن موقعیت یا پدیده پی‌برد. با این همه، تلقی هر پژوهشگر از حقیقت او را به سوی مسائل، روش‌ها و یافته‌های خاص رهنمون می‌سازد (بلوم^۱، ۲۰۰۵). پژوهش‌های علمی همیشه مبنای بسیاری از طبقه‌بندی‌ها، تنظیم ساختار، گسترش علوم، تشریح و تکمیل داده‌ها و یافته‌های قبلی انسان‌ها بوده است. معمولاً آثار پژوهشگران، پیش از آنکه به صورت کتاب در اختیار علاقه‌مندان قرار گیرد، در نسخه‌های محدود به شکل مقاله، هم‌اندیشی‌ها، پایان‌نامه‌ها، انتشارات دولتی و امثال این‌ها منتشر می‌گردد. یکی از این منابع اطلاعاتی باارزش پایان‌نامه‌ها هستند که نقش مهمی در پیکره دانش ایفا می‌کنند و همه‌ساله حجم زیادی از امکانات مالی دولت و بخش قابل توجهی از نیرو و وقت اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها صرف آن می‌گردد (دیانی، ۱۳۷۸). تردیدی نیست که مطالعه و بررسی تلاش‌های تحقیقاتی پیشین، به درک مناسب روندهای پژوهشی و مرزهای هر حوزه یا دانش منجر می‌گردد (علوم، ۱۳۷۹)، به طوری که امروزه ارزیابی تحقیقات علمی به طور فزاینده‌ای رو به گسترش بوده و بیش‌ازپیش بر اهمیت آن افزوده می‌گردد؛ در این میان پایان‌نامه‌ها به عنوان سندی علمی و پژوهشی به روش‌های گوناگون و بر مبنای شاخص‌های مختلفی بررسی و تحلیل شده‌اند (علیدوستی، خسروجردی و شیرانی، ۱۳۸۶).

اگرچه پایان‌نامه، به عنوان محصول نهایی یک برنامه آموزشی در مقاطع تحصیلات تکمیلی دارای اهمیت زیادی است، اما به نظر می‌رسد که استانداردها و معیارهای ارزیابی پایان‌نامه به عنوان یک سند علمی تا حدودی مبهم و رمزگونه است که این مسئله در پایان‌نامه‌های حوزه علوم انسانی مشهودتر می‌باشد. معیارهایی مانند اصالت موضوع، کمک به حل یک مسئله، نقد نظریه‌های موجود و ارائه نظریه‌های جدید (در مقطع دکتری) اغلب در ارزیابی این اسناد معیارهایی مهم تلقی می‌شود؛ لیکن این معیارها خود برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی عملیاتی نشده و در قالب شاخصه‌ای عینی ارائه نشده‌اند (فیضی، گرامی‌پور، ۱۳۹۰). بررسی مسائل مربوط به پایان‌نامه‌های مقاطع تحصیلات تکمیلی از جهات متعددی دارای اهمیت است؛ طبق تحقیقات انجام گرفته در دهه هفتاد شمسی، دانشجویان تحصیلات تکمیلی بیش از ۵۰ درصد تعداد پژوهشگران کشور را تشکیل می‌دهند که از این تعداد بیش از ۷۶ درصد دانشجویان کارشناسی ارشد هستند (صادقی، ۱۳۷۶). از سوی دیگر تدوین پایان‌نامه، اولین فعالیت پژوهشی مستقل و مدون دانشجوی تحصیلات

تکمیلی به حساب می‌آید که می‌تواند برای وی تجارب متعددی را به همراه داشته باشد (نیلی و همکاران، ۱۳۸۶).

بررسی سیر موضوعی پایان‌نامه‌های یک برنامه درسی در یک فرایند زمانی مشخص، می‌تواند تصویری از فعالیت پژوهشی جدی در آن حوزه را به نمایش بگذارد. امروزه بخش مهمی از فعالیت‌های پژوهشی از سوی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی انجام می‌گیرد که به نوعی طلایه‌داران عرصه مطالعات و پژوهش‌های کشور هستند. در این راستا و باهدف ارتقای سطح آموزش عالی در کشور، یکی از راهبردها و خط‌مشی‌های ارتقای کیفیت، ارزیابی کارایی و اثربخشی آموزش عالی و منطبق بودن اهداف و برنامه‌های آن با نیازهای ذهنی و عینی یک جامعه است؛ لذا آگاهی از ماهیت سطح دانشی پایان‌نامه‌ها به‌عنوان اصلی‌ترین مستندات علمی حاصل از فعالیت این مراکز ضروری به‌نظر می‌رسد (آذرانفر، ۱۳۸۵). مرور محتوای این اسناد پژوهشی و ارزیابی فرایند گرایش‌های موضوعی آنها، می‌تواند هر مخاطبی را با اندیشه، سلیقه و گرایش‌های دانشجویان در یک حوزه آشنا کند و این مسئله خود می‌تواند مبنایی برای برنامه‌ریزی‌های دقیق‌تر در آینده آموزش عالی کشور باشد (نیک‌سیرت، بدری، ۱۳۹۲).

برنامه درسی پژوهش هنر

دوره کارشناسی ارشد پژوهش هنر یکی از دوره‌های تحصیلات تکمیلی آموزش عالی در گروه هنر می‌باشد که هدف از آن تشویق و ترغیب تفکر در مقوله هنر، رشد خلاقیت‌های هنری، ارتقای سطح پیش‌هنری در فرهنگ اسلامی و همچنین جهت‌یابی و اصلاح حرکت‌های هنری جامعه اسلامی است (سرفصل کارشناسی ارشد ناپیوسته پژوهش هنر، ۱۳۷۵). آشنایی دانشجویان به رابطه میان جهان‌بینی و تجلیات هنری در فرهنگ‌های مختلف از طریق تطبیق آثار مختلف هنری و آشنایی با فرهنگ و ادبیات ایران در ادوار تاریخی از موضوعات مورد بحث در این مقطع است. برنامه درسی پژوهش هنر عمدتاً به‌منظور چاره‌اندیشی درباره مشکلات تئوری و عملی حال و آینده «هنر» کشور ایجاد شد و اهداف کلانی مانند تعیین مباحث نظری هنر و ایجاد توانایی در زمینه نقادی و پژوهش صحیح در مباحث هنری، آشنایی عمیق با میراث هنری ایران و آشنایی با مسائل مرتبط با آموزش هنر به‌عنوان یک بحث مهم و مستقل را دنبال می‌کند. بنا بر اطلاعات سرفصل بازنگری‌شده رشته پژوهش هنر در سال ۱۳۹۲، رویکرد حاکم بر این رشته در سه محور خلاصه می‌شود: «دانش‌محوری»، «محور دین، فرهنگ و ارزش‌های اخلاقی در هنر» و «محور اقتصاد، مدیریت و کارآفرینی در هنر» (سرفصل بازنگری‌شده دوره کارشناسی ارشد ناپیوسته پژوهش هنر، ۱۳۹۲)؛ که شاخصه‌ها و سنجه‌های هر یک از این محورها را می‌توان به شرح زیر معرفی نمود:

مقصود از دانش‌محوری این است که محتوا و خروجی یک برنامه درسی نسبت به جایگاه فعلی علم و فن‌آوری در جهان، از رشد کمی و کیفی مناسبی برخوردار باشد. از شاخصه‌های این محور می‌توان به روزآمدی روش‌شناسی، آموزش-پژوهش محوری، نظریه‌پردازی، جامع‌نگری، تطبیق با اهداف کلان آموزشی کشور و گسترش و غنی ساختن مهارت‌های عملی اشاره داشت. ارزش‌مداری محور دیگری است که با توجه به فرهنگ و معارف غنی و عمیق ایرانی و اسلامی و جایگاه مبانی منبعث از وحی در محتوای برنامه‌های رشته پژوهش هنر در نظر گرفته شده است. بومی‌سازی دانش‌های مرتبط، نیازسنجی و آمایش سرزمین، شناخت فرهنگ و تمدن ایران اسلامی، انسان‌محوری و آموزش توأمان با نگاه تربیتی از شاخصه‌های در نظر گرفته‌شده برای این محور محتوایی است. افزون بر دو محور قبلی برای دستیابی به اهدافی همچون: زمینه‌شکوفایی استعدادها، ایجاد خلاقیت، ابتکار و فراگیری، توانمندسازی دانش‌آموختگان آموزش عالی به‌منظور کارآفرینی و ورود به بازار کار و نیز ایجاد ارتباط مؤثر بین دانشگاه‌ها و دستگاه‌های اجرایی، محور دیگری با عنوان اقتصاد، کارآفرینی و مدیریت در برنامه‌های درسی رشته پژوهش هنر گنجانده شده است که شامل شاخصه‌هایی همچون: کسب مهارت، نوآوری و خلاقیت در بازار، منافع اقتصادی و کاربردی بودن هنر است. محورهای سه‌گانه رشته کارشناسی ارشد پژوهش هنر و شاخصه‌های هر یک را می‌توان در جدول شماره ۱ مشاهده نمود:

جدول شماره ۱: محورهای محتوایی برنامه درسی رشته پژوهش هنر

(منبع: نگارندگان؛ برگرفته از اطلاعات سرفصل کارشناسی ارشد ناپیوسته پژوهش هنر، ۱۳۹۲)

شاخصه و سنجه‌های محورها	محورهای محتوایی رشته پژوهش هنر
روزآمدی دانش‌های مرتبط روش‌شناسی آموزش - پژوهش محوری نظریه‌پردازی جامع‌نگری	دانش‌محوری
تطبیق با اهداف کلان آموزشی غنی‌سازی مهارت‌های عملی بومی‌سازی نیازسنجی و آمایش سرزمینی شناخت فرهنگ و تمدن اسلامی انسان‌محوری	ارزش‌محوری
آموزش توأمان با نگاه تربیتی کسب مهارت روزآمد	محور اقتصاد مدیریت و کارآفرینی

نوآوری و خلاقیت در بازار

منافع اقتصادی

کاربردی بودن هنر

همان‌گونه که اشاره شد، برنامه درسی رشته کارشناسی ارشد پژوهش هنر بعد از نزدیک به دو دهه در سال ۱۳۹۲ بازنگری شد و آنچه در این برنامه جدید بیش از تغییرات خودِ دروس به چشم می‌خورد، تعیین اهدافی متفاوت برای تحصیل دانشجویان در این رشته می‌باشد که اهم آنها بر مبنای محورهای محتوایی ذکر شده در جدول شماره ۱، تنظیم شده است؛ اما به نظر می‌رسد که تنها با تغییر برنامه در یک رشته نمی‌توان تغییر محسوسی را در مسیر حرکتی یک رشته مشاهده نمود؛ لذا شناسایی، تحلیل و ارزیابی فعالیت‌های دانشگاهی حاصل از تحصیل در این رشته، می‌تواند ضمن آسیب‌شناسی دقیق اهداف، برنامه‌ها و شیوه‌های آموزشی رشته، چشم‌اندازی دقیق‌تر و البته گسترده‌تری را برای متولیان مرتبط با آن، اعم از برنامه‌ریزان، گروه‌های آموزشی، استادان و دانشجویان فراهم آورد؛ و این مسیری است که این مقاله در ادامه سعی در گام برداشتن در آن را دارد.

در حوزه پژوهش‌های هنری، رشته پژوهش هنر به دلیل اهداف مشخص شده در برنامه‌های درسی آن یکی از رشته‌های مهم و مبنایی در حوزه مطالعات نظری مرتبط با هنر به شمار می‌آید. لذا با توجه به گذشت بیش از دو دهه از آغاز به کار این رشته در مقطع تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور، بررسی پایان‌نامه‌های پژوهش هنر تولید شده در این سالیان می‌تواند چشم‌اندازی گویا از کارآمدی این برنامه‌ها و نیز رسمی‌ترین شکل پژوهش‌های حوزه هنر را پیش روی ما محقق سازد؛ لذا بر آن شدیم تا به ارزیابی موضوعی و روش‌شناسی پایان‌نامه‌های در دسترس مقطع کارشناسی ارشد رشته پژوهش هنر از مهر و موم‌های میانی دهه هفتاد شمسی تا پایان سال ۱۳۹۹ بپردازیم. از اهداف مهم این مطالعه بررسی فراوانی موضوعی و روش‌شناسی پایان‌نامه‌ها دوره کارشناسی ارشد رشته پژوهش هنر می‌باشد.

بررسی و تحلیل پایان‌نامه‌های رشته کارشناسی ارشد پژوهش هنر باهدف ارائه تصویری گویا از گرایش‌های موضوعی و روشی این اسناد علمی انجام می‌گیرد و نتایج آن می‌تواند مورد استفاده مراکز آموزش عالی کشور و برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران برنامه‌های درسی در سطح خرد (دانشجویان، اعضای هیئت علمی و گروه‌های آموزشی) و کلان (وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری) قرار گیرد.

پیشینه تحقیق

در بررسی پیشینه‌های مرتبط با موضوع پژوهش، پیشینه معتبری در خصوص ارزیابی پایان‌نامه‌های رشته پژوهش هنر یافت نشد؛ به همین دلیل پیشینه‌های این پژوهش عمدتاً تحلیل‌ها و ارزیابی‌هایی را شامل می‌شود که پایان‌نامه‌های دیگر رشته‌ها را به‌عنوان نمونه‌های مورد مطالعه برگزیده‌اند که برخی از آن‌ها به شرح زیر می‌باشند:

خسروی (۱۳۷۸) در طرح پژوهشی خود به تحلیل روش‌شناسی پایان‌نامه‌های رشته روان‌شناسی پرداخته است و از میان ۱۳۶ پایان‌نامه موجود در مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران (پژوهشگاه علوم و فن‌آوری اطلاعات)، ۳۰ مورد را با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب، از دانشگاه‌های مختلف برگزیده است و به تحلیل اشتراکات روش‌شناسی این پایان‌نامه‌ها پرداخته است. علومی (۱۳۷۹) در مقاله خود با عنوان «ارزیابی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های تربیت مدرس، تهران و علوم پزشکی ایران (سال‌های ۱۳۶۵-۱۳۷۳)» ضمن طبقه‌بندی زمینه موضوعی پایان‌نامه‌ها به بررسی روش تحقیق و مرتبه علمی راهنمایان و مشاوران پایان‌نامه‌ها پرداخته است. آزاد و منصوریان (۱۳۸۰) در مقاله‌ای با عنوان «نگاهی به عناوین پایان‌نامه‌های دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی خارجی بین سال‌های ۱۹۹۴ تا ۱۹۹۹» به تحلیل موضوعی ۱۷۷ پایان‌نامه دانشگاه‌های خارج از کشور پرداخته است؛ بر مبنای یافته‌های این پژوهش، بیشترین گرایش موضوعی پایان‌نامه‌های موردبررسی به فناوری داده‌ها و ارتباطات و موضوع‌های وابسته به آن اختصاص دارد. افزون بر آن علوم رایانه‌ای بیشترین تأثیر را در موضوع پایان‌نامه‌های این سال‌ها داشته است. در سال ۱۳۸۷ مقاله‌ای با عنوان «گرایش موضوعی پایان‌نامه‌های دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی (سال‌های تحصیلی ۸۰-۸۶)» توسط گرجی و همکاران نگاشته شده است؛ یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که سرفصل‌هایی مانند کتابداری و اطلاع‌رسانی، مدیریت کارکنان، هزینه و هزینه‌سنجی تعداد بیشتری از موضوعات پایان‌نامه را به خود اختصاص داده‌اند که به‌زعم آنها این امر می‌تواند متأثر از عللی مانند تخصص استاد راهنما، سرفصل‌های درسی و ناآگاهی از موضوعات به‌روز باشد. زکی (۱۳۸۷) در پژوهش خود با عنوان «بررسی و تحلیل پایان‌نامه‌های جهانگردی در ایران» به تحلیل محتوای ۱۵۵ پایان‌نامه تحصیلات تکمیلی پرداخته است. هدف وی از انجام این پژوهش، بررسی گرایش‌های پژوهشی در تحقیقات جهانگردی ایران بوده است. متغیرهای مستقل این پژوهش، عناصری مانند جنس، تعداد صفحات، رشته تحصیلی، نوع دانشگاه و زمان دفاع از پایان‌نامه بوده است. ملک‌محمدی (۱۳۸۸) در پژوهش خود به بررسی وضعیت چکیده پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی و مقایسه آن با استانداردهای بین‌المللی ایزو در چکیده‌نویسی، پرداخته است. نتایج حاصل از یافته‌های این پژوهش نشان داد که در چکیده فارسی این پایان‌نامه‌ها، میانگین

رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو ۳۸/۹۸ درصد و انحراف معیار آن ۱۳/۶۷ است. همچنین عریضآوری (۱۳۸۹) به بررسی مشکلات ساختار چکیده در پایان‌نامه‌های رشته زبان انگلیسی از لحاظ دستوری پرداخته است. فیروزآبادی و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری رشته‌های مرتبط با موضوعات روستایی در دانشگاه تهران از سال ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۰» به ارزیابی حجم قابل توجهی از پایان‌نامه‌ها پرداخته‌اند؛ داده‌های به‌دست‌آمده در این پژوهش بر مبنای رشته تحصیلی، تعداد پایان‌نامه‌ها، جنسیت پژوهشگران، سال دفاع، روش پژوهش و توزیع استانی انجام پایان‌نامه، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

همان‌گونه که اشاره شد در بررسی پیشینه‌های مرتبط با موضوع پژوهش، پایان‌نامه‌های رشته‌های مختلف هنری و به‌طور خاص رشته کارشناسی ارشد پژوهش هنر، به‌طور جدی و علمی مورد بررسی قرار نگرفته است؛ لذا پژوهش پیشرو می‌تواند تا حدودی این خلأ اطلاعاتی در این خصوص را حداقل در سطح آمار توصیفی مرتفع سازد.

روش‌شناسی پژوهش

روش انجام پژوهش توصیفی-تحلیلی می‌باشد و گردآوری اطلاعات به روش کتابخانه‌ای و اسنادی انجام گرفته است. در این فرایند یا مستقیماً به کتابخانه دانشگاه‌ها مراجعه شد و یا اطلاعاتی از پایگاه اینترنتی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و همچنین پایگاه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات (ایرانداک) استخراج شد. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات به دو شیوه کمی (آماری) می‌باشد. نمونه‌های مورد مطالعه در این پژوهش ۱۷۳۲ پایان‌نامه در دسترس دوره کارشناسی ارشد رشته پژوهش هنر از سال ۱۳۷۲ تا پایان سال ۱۳۹۹ را شامل می‌شود.

یافته‌های پژوهش

تحلیل توصیفی اطلاعات و داده‌های پژوهش

نمونه‌های مورد مطالعه این پژوهش شامل ۱۷۳۲ پایان‌نامه ثبت‌شده رشته پژوهش هنر در کتابخانه‌های دانشگاه‌ها و نیز پایگاه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات (ایرانداک) است. جدول شماره ۲ توزیع این پایان‌نامه‌ها در دانشگاه‌های کشور و نیز تفکیک آنها بر مبنای جنسیت دانشجویان را نشان می‌دهد:

جدول شماره ۲: توزیع پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد پژوهش هنر بر اساس جنسیت دانشجویان (منبع: نگارندگان)

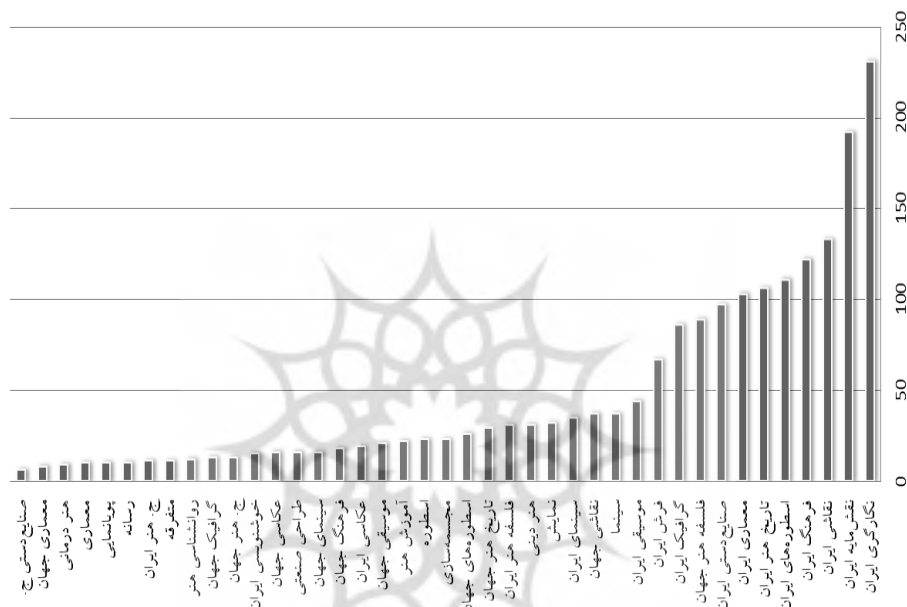
ردیف	نام دانشگاه / مؤسسه آموزش عالی	تعداد کل	جنسیت	
			زن	مرد
۱	الزهر	۱۴۹	۱۴۹	۰
۲	پیام نور تهران (شرق)	۹۴	۷۳	۲۱
۳	تربیت مدرس	۱۴۹	۸۵	۶۴
۴	تهران	۲۹۵	۲۱۸	۷۷
۵	سمنان	۳۹	۳۲	۷
۶	سیستان و بلوچستان	۶۷	۴۳	۲۴
۷	شاهد	۱۹۱	۸۳	۱۰۸
۸	شیراز	۳۴	۲۵	۹
۹	علم و فرهنگ	۹۹	۸۰	۱۹
۱۰	کاشان	۶۱	۴۳	۱۸
۱۱	مازندران	۲۶	۱۸	۸
۱۲	هنر اصفهان	۷۳	۵۸	۱۵
۱۳	هنر تبریز	۸۱	۵۶	۲۵
۱۴	هنر تهران	۳۷۴	۲۷۳	۱۰۱
	فراوانی	۱۷۳۲	۱۲۶۳	۴۶۹
	درصد	۱۰۰	۷۲/۹۳	۲۷/۰۷

بر اساس اطلاعات جدول شماره ۲، تعداد ۱۲۶۳ نفر از دانشجویان زن می‌باشند که حدود ۷۲/۹۳ درصد از کل را به خود اختصاص داده‌اند و تعداد ۴۶۹ نفر نیز مرد بوده که ۲۷/۰۷ درصد کل پایان‌نامه‌ها را شامل می‌شود. همچنین در تمامی دانشگاه‌ها به جز دانشگاه شاهد، تعداد دانشجویان زن بیشتر از دانشجویان مرد است. در دانشگاه الزهرا به علت وضعیت تک‌جنسیتی بودن، دانشجوی مرد وجود ندارد.

تحلیل گرایش‌های موضوعی پایان‌نامه‌ها

برای بررسی و تحلیل گرایش‌های موضوعی پایان‌نامه‌های دانشجویان رشته پژوهش هنر، شاخصه‌هایی مانند عنوان، چکیده، واژگان کلیدی و صفحه فهرست مطالب مورد توجه قرار گرفت. در این فرایند ابتدا روش دیویی یا کنگره به‌عنوان مبنای شناسایی و طبقه‌بندی موضوعات در نظر گرفته شد، یکی از رده‌های اصلی در رده‌بندی دیویی رده ۷۰۰ است که تا شماره ۷۹۹ را در بردارد و مربوط به تئوری، گسترش و کاربرد هنرهای زیباست؛ اما از آنجا که این الگوها با هنرهای بومی ایران کمتر سازگار بود (کتس، ۱۳۹۱)، شاخص‌های دیگری نیز با مشورت صاحب‌نظران دانشگاهی مد نظر قرار گرفت؛ در نهایت، با استناد به این منابع، فهرستی مشتمل بر ۴۰ موضوع تهیه شد و ملاک دسته‌بندی موضوعی پایان‌نامه‌ها قرار گرفت و آنچه خارج از حیطه

موضوع‌ها بود در دسته متفرقه جای گرفت. فراوانی این ۴۰ موضوع در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه در تصویر شماره ۱ و جدول شماره ۳ قابل مشاهده است. همچنین جدول شماره ۴ فراوانی موضوعات را به تفکیک دانشگاه‌ها نشان می‌دهد.

شکل ۱: توزیع فراوانی گرایش‌های موضوعی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد پژوهش هنر (منبع: نگارندگان)

جدول شماره ۳: توزیع فراوانی پایان‌نامه‌ها بر اساس موضوعات در جامعه آماری (ترتیب نزولی)

ردیف	موضوع	تعداد	درصد
۱	نگارگری ایران	۱۷۴	۰۴/۱۰
۲	نقش‌مایه ایران	۱۷۲	۹۳/۹
۳	گرافیک ایران	۱۰۸	۲۳/۶
۴	نقاشی ایران (معاصر)	۱۰۸	۲۳/۶
۵	معماری ایران	۸۹	۱۳/۵
۶	فرهنگ ایران	۸۷	۰۲/۵
۷	صنایع دستی ایران	۸۲	۷۳/۴
۸	مطالعات تطبیقی	۸۲	۷۳/۴
۹	اسطوره‌های ایران	۷۰	۰۴/۴
۱۰	تاریخ هنر ایران	۶۵	۷۵/۳
۱۱	فلسفه هنر جهان	۶۳	۶۳/۳
۱۲	جامعه‌شناسی هنر ایران	۵۲	۳

۸۲/۲	۴۹	فرش ایران	۱۳
۵۴/۲	۴۴	سینمای ایران	۱۴
۴۲/۲	۴۲	موسیقی ایران	۱۵
۱۳/۲	۳۷	نمایش	۱۶
۰۲/۲	۳۵	آموزش هنر	۱۷
۹۰/۱	۳۳	هنر دینی	۱۸
۷۸/۱	۳۱	نقاشی جهان	۱۹
۶۱/۱	۲۸	فلسفه هنر ایران	۲۰
۵۰/۱	۲۶	سینما	۲۱
۳۲/۱	۲۳	تاریخ هنر جهان	۲۲
۱۵/۱	۲۰	رسانه	۲۳
۰۹/۱	۱۹	اسطوره‌های جهان	۲۴
۰۹/۱	۱۹	عکاسی ایران	۲۵
۸۶/۰	۱۵	سینمای جهان	۲۶
۸۰/۰	۱۴	عکاسی جهان	۲۷
۸۰/۰	۱۴	جامعه‌شناسی هنر جهان	۲۸
۷۵/۰	۱۳	موسیقی جهان	۲۹
۷۵/۰	۱۳	خوشنویسی ایران	۳۰
۶۹/۰	۱۲	روان‌شناسی هنر	۳۱
۶۹/۰	۱۲	مجسمه‌سازی ایران	۳۲
۶۳/۰	۱۱	گرافیک جهان	۳۳
۶۳/۰	۱۱	پویانمایی	۳۴
۵۷/۰	۱۰	فرهنگ جهان	۳۵
۵۱/۰	۹	هنردرمانی	۳۶
۵۱/۰	۹	طراحی صنعتی	۳۷
۴۰/۰	۷	معماری جهان	۳۸
۲۸/۰	۵	مجسمه‌سازی جهان	۳۹
۲۸/۰	۵	صنایع دستی جهان	۴۰
۱۰۰	۱۷۳۲	مجموع	

جدول شماره ۴: توزیع فراوانی موضوع پایان‌نامه‌ها به تفکیک دانشگاه‌ها (منبع: نگارندگان)

ردیف	گرایش موضوعی	الزهرا	پيام نور	تربیت مدرس	تهران	سمنان	سیستان و ب.	شاهد	شیراز	علم و فرهنگ	کاشان	مازندران	هنر اصفهان	هنر تبریز	هنر تهران	جمع
۱	نگارگری ایران	۱۶	۱۹	۲۱	۲۰	۴	۴	۲۰	۲	۶	۵	۲	۱۰	۷	۳۸	۱۷۴
۲	نقش‌مایه ایران	۹	۱۳	۱۱	۲۱	۲	۶	۲۶	۲	۸	۸	۴	۱۰	۱۱	۴۲	۱۷۲
۳	نقاشی ایران	۷	۵	۴	۱۸	۲	۳	۲۳	۱	۸	۴	۱	۶	۷	۱۹	۱۰۸

۱۰۸	۲۱	۱۲	۴	۳	۷	۷	۳	۱۱	۴	۴	۹	۸	۶	۹	فرهنگ ایران	۴
۸۹	۱۴	۴	۳	۲	۳	۴	۰	۶	۶	۲	۸	۹	۱۳	۱۵	اسطوره‌های ایران	۵
۸۷	۷	۱	۴	۱	۵	۳	۲	۱۰	۵	۴	۱۱	۸	۱۴	۱۲	تاریخ هنر ایران	۶
۸۲	۱۳	۴	۴	۳	۳	۴	۴	۹	۷	۳	۱۰	۸	۶	۴	معماری ایران	۷
۸۲	۱۴	۵	۷	۴	۵	۷	۱	۱۰	۲	۲	۸	۶	۳	۸	صنایع دستی ایران	۸
۷۰	۱۶	۳	۳	۰	۷	۷	۲	۹	۳	۰	۸	۵	۳	۴	فلسفه هنر جهان	۹
۶۵	۱۲	۳	۲	۲	۰	۷	۲	۹	۳	۲	۶	۲	۳	۱۲	گرافیک ایران	۱۰
۶۳	۱۱	۲	۱	۰	۳	۰	۱	۱۲	۲	۳	۹	۸	۲	۹	فرش ایران	۱۱
۵۲	۱۷	۱	۰	۰	۱	۴	۱	۸	۴	۰	۷	۶	۰	۳	موسیقی ایران	۱۲
۴۹	۱۵	۲	۱	۰	۰	۶	۱	۲	۱	۰	۸	۷	۰	۶	سینما	۱۳
۴۴	۱۴	۵	۴	۰	۰	۴	۰	۲	۰	۰	۱۳	۰	۰	۱	نقاشی جهان	۱۴
۴۲	۱۲	۰	۰	۰	۰	۷	۱	۳	۰	۶	۷	۵	۰	۱	سینمای ایران	۱۵
۳۷	۱۳	۰	۳	۱	۰	۰	۰	۱	۱	۳	۹	۶	۰	۰	نمایش	۱۶
۳۵	۷	۲	۲	۱	۰	۱	۱	۱	۳	۰	۱۲	۲	۰	۳	هنر دینی	۱۷
۳۳	۸	۰	۱	۰	۳	۰	۰	۹	۱	۰	۵	۳	۱	۲	فلسفه هنر ایران	۱۸
۳۱	۴	۲	۳	۰	۰	۰	۱	۲	۰	۰	۱۰	۴	۰	۵	تاریخ هنر جهان	۱۹
۲۸	۸	۱	۰	۰	۲	۰	۰	۲	۳	۰	۳	۴	۰	۵	اسطوره‌های جهان	۲۰
۲۶	۹	۰	۰	۰	۳	۰	۱	۰	۱	۰	۵	۳	۱	۳	مجسمه‌سازی	۲۱
۲۳	۵	۱	۱	۰	۱	۱	۰	۲	۱	۰	۵	۰	۰	۶	اسطوره	۲۲
۲۰	۶	۱	۰	۰	۱	۱	۱	۳	۲	۰	۶	۰	۰	۰	آموزش هنر	۲۳
۱۹	۷	۱	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۱	۰	۶	۲	۰	۰	موسیقی جهان	۲۴
۱۹	۶	۰	۰	۰	۰	۷	۱	۱	۰	۰	۳	۱	۰	۰	عکاسی ایران	۲۵
۱۵	۳	۰	۰	۰	۳	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۱	فرهنگ جهان	۲۶
۱۴	۳	۱	۲	۱	۰	۲	۱	۰	۰	۱	۳	۰	۰	۰	سینمای جهان	۲۷
۱۴	۲	۱	۰	۲	۰	۱	۲	۱	۰	۰	۲	۲	۰	۱	طراحی صنعتی	۲۸
۱۴	۲	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۹	۲	۰	۰	عکاسی جهان	۲۹
۱۳	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۱	۶	۲	۱	۰	خوشنویسی ایران	۳۰
۱۳	۲	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۷	۰	۳	۰	هنر جهان	۳۱
۱۲	۳	۲	۰	۰	۰	۰	۲	۲	۰	۰	۳	۰	۰	۰	گرافیک جهان	۳۲
۱۲	۲	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۶	۱	۰	۲	روان‌شناسی هنر	۳۳
۱۱	۴	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۳	۲	۰	۰	متفرقه	۳۴
۱۱	۴	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۲	۳	۰	۱	جامعه‌شناسی هنر ایران	۳۵
۱۰	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲	۰	۰	۶	۰	۰	۰	رسانه	۳۶
۹	۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۴	۱	۰	۰	پویانمایی	۳۷
۹	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۴	۱	۱	۲	معماری	۳۸
۷	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۴	۱	۰	۰	هنر درمانی	۳۹
۵	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۲	۰	۰	۱	معماری جهان	۴۰

تحلیل گرایش‌های روشی پایان‌نامه‌ها

در این پژوهش برای طبقه‌بندی داده‌های مربوط به روش‌شناسی، از ۴ منبع اطلاعاتی شامل «اطلاعات روش‌شناسی در عنوان»، «چکیده»، «مبحث روش‌شناسی» و «محتوای نتیجه پژوهش» استفاده شد؛ که در نهایت با استناد به این اطلاعات، پایان‌نامه‌ها بر مبنای متغیر روش در سه دسته «توصیفی»، «توصیفی-تحلیلی» و «تحلیلی» قرار گرفتند. (جدول شماره ۳)

جدول شماره ۵: توزیع پایان‌نامه‌های جامعه آماری بر اساس روش‌شناسی (منبع: نگارندگان)

ردیف	نام دانشگاه یا مؤسسه آموزش عالی	تعداد کل	روش تحقیق	
			توصیفی	توصیفی - تحلیلی
۱	الزهر	۱۴۹	۱۳۱	۱۸
۲	پیام نور تهران (شرق)	۹۴	۵۲	۲۱
۳	تربیت مدرس	۱۴۹	۱۰۷	۴۲
۴	تهران	۲۹۵	۱۱۳	۱۸۲
۵	سمنان	۳۹	۲۸	۱۱
۶	سیستان و بلوچستان	۶۷	۳۹	۲۸
۷	شاهد	۱۹۱	۱۴۷	۴۴
۸	شیراز	۳۴	۲۱	۱۳
۹	علم و فرهنگ	۹۹	۷۷	۲۲
۱۰	کاشان	۶۱	۳۹	۲۲
۱۱	مازندران	۲۶	۲۲	۴
۱۲	هنر اصفهان	۷۳	۶۱	۱۲
۱۳	هنر تبریز	۸۱	۷۰	۱۱
۱۴	هنر تهران	۳۷۴	۲۶۱	۱۱۳
	فراوانی	۱۷۳۲	۱۱۶۷	۵۶۵
جمع	درصد	۱۰۰	۶۷/۳۸	۳۲/۶۲

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، روش‌های توصیفی در این پایان‌نامه‌ها بیش از دو برابر روش‌های توصیفی-تحلیلی مورد استفاده قرار گرفته است. ۴۱۱ عنوان از پایان‌نامه‌ها با کلمه «بررسی» شروع شده است و در ۱۴۲ مورد کلمه «تطبيق» در عنوان به کار رفته است. همچنین تعداد ۹۱ مورد واژه «تحلیل» و تعداد ۴۱ مورد واژه «نقد» را در عنوان خود به کار برده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعه و بررسی تلاش‌های تحقیقاتی پیشین، می‌تواند به درک مناسب روندهای پژوهشی و چالش‌های مرزهای هر حوزه از دانش منجر گردد، در این میان برنامه‌دستی پژوهش هنر به

دلیل ماهیت و ضرورت‌های ایجابی آن، یکی از بسترهایی است که به‌نوعی نبض پژوهش دانشگاهی حوزه هنر را در کشور در اختیار گرفته و مرور پایان‌نامه‌های پژوهش هنر تولیدشده در یک فرایند زمانی می‌تواند چشم‌اندازی گویا از رسمی‌ترین شکل پژوهش در این حوزه را پیش روی ما محقق سازد؛ لذا در این پژوهش به بررسی و تحلیل پایان‌نامه‌های مقطع کارشناسی ارشد رشته پژوهش هنر از سال ۱۳۷۲ تا پایان سال ۱۳۹۹ پرداختیم. پس از بررسی و تحلیل به‌عمل‌آمده در خصوص موضوعات انتخاب‌شده در ۱۷۳۲ پایان‌نامه در دسترس این رشته، نتایج زیر به‌دست آمد:

به لحاظ موضوع شناسی، نگارگری با ۱۷۴ عنوان و فراوانی ۱۰/۰۴ درصد، نقش‌مایه ایرانی با ۱۷۲ عنوان و فراوانی ۹/۹۳ درصد، نقاشی و گرافیک ایران هرکدام با ۱۰۸ عنوان و فراوانی ۶/۲۳ درصد، معماری ایران با ۸۹ عنوان و فراوانی ۵/۱۳ و فرهنگ ایران با ۸۷ عنوان و فراوانی ۵/۰۲ درصد، در صدر موضوعات انتخابی پایان‌نامه‌ها از سوی دانشجویان قرار گرفتند و موضوعاتی مانند عکاسی ایران، فرهنگ جهان، سینمای جهان، طراحی صنعتی، عکاسی جهان، خوشنویسی ایران، جامعه‌شناسی هنر جهان، گرافیک جهان، روانشناسی هنر، جامعه‌شناسی هنر ایران، رسانه، پویانمایی، معماری، هنر درمانی، معماری جهان و صنایع‌دستی جهان، هرکدام با کمتر از ۲۰ عنوان و فراوانی کمتر از یک درصد از کل پایان‌نامه‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین در بررسی گرایش‌های روشی دانشجویان در فرایند انجام پایان‌نامه‌ها مشخص شد که حدود ۶۷/۳۸ درصد از آنها از روش توصیفی استفاده کرده‌اند و حدود ۳۲/۶۲ درصد به روش توصیفی-تحلیلی روی آورده‌اند. ضمن آنکه به‌مانند موضوع که تمایل دانشجویان دختر به بعضی موضوعاتی مانند نگارگری و نقش‌مایه‌ها بیشتر است؛ انتخاب روش‌های صرف توصیفی نیز در کارهای دانشجویان دختر بیشتر مشاهده شد. به‌نظر می‌رسد کم‌اهمیت دادن به مرور و مطالعه پیشینه‌های پژوهشی در فرایند انتخاب موضوع و پیشبرد یک پژوهش، باعث انباشته شدن موضوعات تکراری با روش‌های یکسان در این پایان‌نامه‌ها شده است.

در مجموع، با تطبیق نتایج این پژوهش با اهداف در نظر گرفته‌شده در برنامه درسی این رشته دانشگاهی (دانش‌محوری، ارزش‌محوری و اقتصاد و کارآفرینی)، زاویه و فاصله نسبتاً دوری مشاهده می‌شود و حضور مؤلفه‌هایی مانند روزآمدی روش، نظریه‌پردازی، جامع‌نگری و به‌ویژه نوآوری و خلاقیت در حوزه بازار، منافع اقتصادی و کاربردی بودن هنر در گرایش‌های موضوعی این پایان‌نامه‌ها و فرایند انجام آنها بسیار کم‌رنگ بود.

پیشنهاد می‌شود این موضوع با توجه به اهمیتی که دارد در مقیاس گسترده‌تر با جزئیات بیشتر برای مقطع دکتری هم انجام بگیرد. از محدودیت‌های مهم این مطالعه عدم دسترسی لازم با اصل

فایل برخی پایان‌نامه‌ها در مراکز تحقیقاتی و دانشگاهی کشور می‌باشد. این محدودیت برای پایان‌نامه‌های قدیمی بیشتر نمود داشت.

تشکر و قدردانی

در پایان از پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) برای همکاری و در اختیار گذاشتن اطلاعات پایان‌نامه‌ها سپاسگزاری می‌شود.

فهرست منابع

- Ahmadi Lari, R., Makizadeh, F. (2006). Dewey Classification: A Practical Guide to Numbering. Tehran: Ketabdar. (Text in Persian)
- Alidosti, S., Khosrowjerdi, M., Shirani, F. (2007). Data analysis of dissertations and theses. *Book Quarterly*, 3 (71). 29-51. (Text in Persian)
- Arizavi, S. (2010). Thematic analysis of the structure of theses abstracts in the field of English. Master's thesis in the field of English. Chamran University. (Text in Persian)
- Azad, A., Mansourian, Y. (2001). subject analysis of doctoral dissertations in library and information sciences of foreign countries (1999-1999). *Academic Librarianship and Information Research*, 35(37), 85-101. (Text in Persian)
- Azaranfar J., (2006). Content analysis of Library and Information Science theses and dissertations (1994-2004) held with IRANDOC. *Iranian Journal of Information processing and Management*. 21 (3) :19-39. (Text in Persian)
- Blum, K (۵۵۵۵). Introduction to the Dissertation Process: The Mountain. In Kimberly Blum and Brent Muirhead. Conquering the mountain: Framework fo Successful Chair Advising of Online Dissertation Students. Publisher: International Journal of Instructional Technology & Distance Learning.
- Curriculum for master's degree in art research (revised) (2013). MSRT. (Text in Persian)
- Curriculum for master's degree in art research (1995). MSRT. (Text in Persian)
- Diyani, m. (1999). Thesis; Abandoned unknown treasure. *Iranian Journal of Library and Information Science*. 2 (4). 1-16. (Text in Persian)
- Faizi, T., Gramipour, M. (2011). Criteria and standards for the evaluation of master's theses. *Public Administration Perspective (PAP)*. 6 (1). 115-134. (Text in Persian)
- Firouzabadi, A., Piri, S., Hosseini, R., Salmanvandi, Sh., (2013). The study of masters and PhD thesis of rural studies in the university of Tehran (2000-2011). *Journal of Community Development*. 5 (1). 67-88. (Text in Persian)
- Gorji, H., Rahmanpour, S., Mohaghegh, N., Hosseini, F. (2008). Subject trend of thesis in management & information sciences school; 2001-2007. *Journal Of Health Administration*. 11 (33). 23-32. (Text in Persian)
- Iraqi Fadaai, Gh. (1374). An analysis of the methods of preparing master's and doctoral theses. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*. 1 (1). 75-109. (Text in Persian)
- Katz, W. A. (2012). Introduction to refrence work. Tehran: Ketabdar. (Text in Persian)

- Khosravi, M. (1999). Methodological analysis of theses in the field of psychology available in the Center for Information and Scientific Documents of Iran (Iran Research Institute of Science and Information Technology). *Information Quarterly*. 15 (1 and 2). 122-128. (Text in Persian)
- Malek Mohammadi, M. (2009). A study on the extent to which the abstracts of PhD theses in the field of humanities in the Science and Research Campus of the Islamic Azad University meet the ISO abstracting standard. *Librarianship and Informaion Organization Studies*. 20(3), 141-154. (Text in Persian)
- Niksirat, M., Badri, S. A. (2013). The Study of Trend Thesis / Dissertations Topic in Geography and Rural Planning Discipline (from 2000- 2009) Case Study: Thesis / Dissertations in University of Tehran, Shahid Beheshti University and Tarbiat Modarres University. *Human Geography Research*, 45(3), 55-76. (Text in Persian)
- Nili, M.R., Nasr, A.R., Akbary, N. (2007). A Study of Guidance Quality of Supervisors on Dissertations of Postgraduate Students. *Journal of Daneshvar Behavior*. 14(24), 111-122. (Text in Persian)
- Oloumi, T. (2000). An evaluation of the master's theses on library and information sciences at universities of tehran, tarbiyate moddares and medical sciences (1986-1994). *journal of psychology and education*. 30 (2). 43-63. (Text in Persian)
- Rickard, L.S. (1993). Course design in higher Education: a study ofteaching methods and educational objectives. *Studies in HigherEducation*. 18 (1). 149-165.
- Sadeghi, M. (1997). Investigating effective factors in improving the quality of academic research. *Collection of articles of the first seminar on higher education in Iran. Allameh Tabatabayi University*. 568-607. (Text in Persian)
- Zaki M A. (2008) Content Analysis of theses on tourism in Iran. *Iranian Journal of Information processing and Management*. 24 (1) .51-78. (Text in Persian)

